

КРИМИНОЛОГИЯ ФАНИНИНГ ДОЛЗАРБ ВАЗИФАЛАРИ

Абдурасулова Кумринисо Раимкуловна,
Тошкент давлат юридик университети
“Жиноят ҳуқуқи, криминалогия ва коррупцияга
қарши курашиш” кафедраси профессори,
юридик фанлар доктори

Аннотация. Мазкур мақолада криминалогия фанининг долзарб вазифаларига доир масалалар баён этилган. Шунингдек мақолада, ҳуқуқбузарлик (жиноят)ларнинг барвақт олдини олиш, хулқ-атвори жиноят содир этишга ёки жабрланишга мойил шахсларнинг хулқини тузатиш, жиноятларнинг сабаблари, унга имкон берган шарт-шароитларни аниқлаб, уларни бартараф қилиш масалалари криминалогия фанининг долзарб вазифалари эканлиги қайд этилган.

Калит сўзлар: криминалогия, фан, ҳуқуқбузарлик, жиноят, барвақт, олдини олиш, вазифалар, субъектлар, сабаб, шарт-шароит.

АКТУАЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ ПРЕДМЕТА КРИМИНОЛОГИИ

Абдурасулова Кумринисо Раимкуловна,
доктор юридических наук,
профессор кафедры «Уголовное право, криминалогия
и противодействие коррупции»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье рассмотрены актуальные задачи предмета криминалогии. В статье также отмечается, что предупреждение правонарушений (преступлений), коррекция поведения лиц, склонных к совершению преступления или потерпевшего, выявление причин совершения преступлений, условий, допускающих это, и их устранение являются важными задачами криминалогии.

Ключевые слова: криминалогия, наука, правонарушение, преступление, ранее предупреждение, задачи, субъекты, причина, состояние.

CURRENT TASKS OF THE SUBJECT OF CRIMINOLOGY

Abdurasulova Kumriniso Raimkulovna,
Doctor of Law,
Professor of the Department of Criminal Law, Criminology
and combating corruption,
Tashkent State University of Law

Abstract. This article discusses the actual tasks of the subject of criminology. The article also notes that the prevention of offenses (crimes), the correction of the behavior of persons

prone to committing a crime or the victim, identifying the causes of the commission of crimes, the conditions that allow this, and their elimination are important tasks of criminology.

Keywords: *criminology, science, offense, crime, early warning, tasks, subjects, cause, condition.*

Мамлакатимизда ҳуқуқбузарлик (жиноят)ларнинг барвақт олдини олиш, ҳуқуқ-атвори жиноят содир этишга ёки жабрланишга мойил шахсларнинг ҳуққини тузатиш, жиноятларнинг сабаблари, унга имкон берган шарт-шароитларни аниқлаб, уларни бартараф қилишга алоҳида эътибор берилмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, “Тошкент шаҳрида жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш тўғрисида”ги қарорлари ва қатор фармонлари қабул қилинди.

Ушбу ҳужжатларда жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жиноятчиликка қарши курашишнинг яхлит тизимини шакллантиришнинг мутлақо янги механизмлари белгилаб берилди.

Юқоридаги ҳужжатларда қўйилган вазифаларни бажариш, ҳал этишда кримнология фанининг ҳам ўзига хос ўрни бор. Бошқа ҳуқуқий фанларга нисбатан “ёш” бўлса-да, у ижтимоий ҳуқуқий фан сифатида ҳам ижтимоий, ҳам ҳуқуқий фанлар билан алоқадорликда ижтимоий салбий ҳодиса – жиноятчилик, унинг алоҳида турлари, муайян жиноятнинг мавжуд бўлиши, содир этилиши ва ўсишининг сабаблари ва унга имкон берган шарт-шароитларни аниқлаш, уларни бартараф этиш (зарарсизлантириш) ва ҳамда улар билан жиноятчиликка қарши курашиш амалиётини таъминлашда алоҳида аҳамият касб этади.

Бу эса, жиноятларнинг олдини олиш самарадорлигини янада ошириш орқали жиноятчилик даражасини имкон қадар энг кичик миқдоргача камайтиришга қаратилган билимларни яратиш ва уларни амалиётга татбиқ этишни назарда тутди.

Олимлар кримнологиянинг вазифаларини бир нечта гуруҳларга ажратадилар. Хусусан, А.И. Долгова кримнологиянинг асосий вазифалари сифатида:

1) жиноятчиликнинг профилактикасини янада жадаллаштириш мақсадида кримнологик ҳодисаларни илмий тушунтириш ва прогноз қилиш;

2) мавжуд концепциялар ва ишланма(ғоя)ларни реал таҳлил қилиш, улардаги эътиборли жиҳатларни сақлаб қолиш, шунингдек, қотиб қолган ва ҳақиқатга зид ҳолатлардан воз кечиш; жиноятчилик ва унинг тенденцияларини дарҳол шакллантириш; криминоген детерминантлар тизимини тўлиқ аниқлаш;

3) кримнологик билимларни амалиётга татбиқ этиш – кримнологик нуқтаи назардан асосланган ва жиноятчиликдаги ўзгаришларга таъсирдан келиб чиқиб норматив актларни экспертизадан ўтказиш, илмий асосланган тавсияларини жиноятчиликка қарши курашиш амалиётига жорий этиш;

4) жиноятчиликка қарши курашиш бўйича ҳалқаро тажрибани ўрганиш ва уни татбиқ этиш;

5) жиноятларнинг ўта хавфли турлари (иқтисодий жиноятчилик, вояга етмаганлар жиноятчилиги, зўрлик ишлатиб содир этилган оғир жиноятлар, уюшган жиноятчилик, терроризм, коррупция)ни ўрганиш ва уларга қарши курашишнинг самарали чораларини ишлаб чиқишни кўрсатган.

В.Е. Эминов криминологиянинг вазифаларини қуйидаги гуруҳларга ажратган:

1) ўрганиш вазифаси (жиноятчиликнинг мавжуд бўлиши ва ривожланишининг қонуниятларини, жиноятчи шахси ва турли жиноятларнинг содир этилиши “механизм”ларини, ижтимоий ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда жиноятчиликка қарши курашиш стратегиясини ўрганиш);

2) прогноз қилиш;

3) давлат органлари ва жамоат ташкилотлари учун криминологларнинг тавсиялари ўзгараётган ижтимоий ва техник ҳаётий шарт-шароитларни, жиноятчиликнинг олдини олиш субъектларнинг фаолияти бўйича кундалик амалиётига жорий этиш;

4) аҳолини хабардор қилиш (билимини ошириш).

Н.Ф. Кузнецова криминология фанининг предмети ва табиатдаги келиб чиқиб, унинг қуйидаги вазифаларини кўрсатган:

1) таҳлилий (жиноятчиликни, унинг умумий ҳолати ва жиноятлар турлари, жиноятчи шахси, жиноятчиликнинг сабаблари ва унга имкон берган шарт-шароитларни, олдини олшининг тизими ва самарадорлигини тадқиқ этиш);

2) прогноз қилиш (криминологик ҳодисаларининг ривожланиши эҳтимоли ҳақидаги фикрлар билдириш);

3) амалий (криминологик тавсияларни қонун ижодкорлиги ва уни қўллаш амалиёти татбиқ этиш);

4) ҳалқаро (БМТ, Интерпол ва бошқа ташкилотлар йўналишида жиноятчиликка қарши чора-тадбирларни ишлаб чиқиш).

Юқорида кўрсатилган криминология фанининг вазифаларини тизимлаштириш асосида жамият ривожининг ҳозирги босқичида унинг қуйидаги вазифаларини қайд этиш лозим деб ўйлаймиз:

а) жиноятчилик ҳақидаги билимларни бойитиш учун у ҳақидаги объектив ва ҳақиқий ҳажми (ҳолати), бунда ўтмишдаги ва ҳозирги вақтдаги жиноятчилик динамикаси, даражаси, тузилишга оид билимларга эга бўлиш;

б) жиноятчилик турларига қарши курашишни дифференциация қилиш учун уларни криминологик тадқиқ этиш;

в) жиноятчилик сабаблари ва унга имкон берган шарт-шароитларни аниқлаш ва илмий нуқтаи назардан ўрганиш, уларни бартараф этиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш;

г) жиноятчи шахсини ва муайян жиноятнинг содир этилиш мезанизминини ўрганиш, турли жиноятларни классификациялаш ва жиноятчи шахсларни типларга ажратиш;

д) жиноятчиликнинг олдини олиш ва унга қарши курашишнинг воситалари ва йўналишларини аниқлаш;

е) муайян ҳудудлардаги жиноятчиликка илмий диагноз қўйиш;

ж) ҳалқаро ва хорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш ва уларнинг ютуқларидан фойдаланиш.

Ҳар қандай фан сингари криминология ҳам амалиётни аниқ тавсиялар, қулай ахборотлар билан таъминланишига хизмат қилади.

Бу борада асосий эътибор юқори малакали, билимдон ва ўз ишини севадиган, жиноятлар ва жиноятчи шахсига дифференциация нуқтаи назаридан ёндашадиган кадрларни тайёрлаш, шунингдек, олдини олиш чораларига қаратилиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Шулардан келиб чиқиб, криминология фани қуйидаги вазифаларни:

- жамиятда жиноятчилик, унинг алоҳида турлари, муайян жиноят мавжуд бўлиши, содир этилиши ва ўсиб боришининг сабаблари ва уни бартараф этиш бўйича зарур илмий хулоса ва тавсияларни ишлаб чиқади;
- жиноятчиликка қарши кураш амалиёти эҳтиёжларидан келиб чиқиб, чуқур илмий хулосаларга таянган ҳолда, жиноятлар профилактикасининг самарадорлигини янада ошириш бўйича зарур тавсиялар беради;
- жиноятчиликка қарши кураш амалиётини жиноятлар профилактикасининг самарадорлигини янада ошириш бўйича зарур тавсиялар билан таъминлайди;
- хорижий давлатларнинг илғор тажрибасини ўрганиб, уни жиноятлар профилактикасида қўллаш бўйича тавсиялар беради;
- жиноятчиликни прогноз қилиш ва жиноятчиликка қарши курашишни режалаштиради;
- махсус илмий методлар ёрдамида криминологияга таалуқли ходисаларни ўрганади, уларга доир мавжуд билимларни бугунги кун жиноятчиликка қарши курашиш назарияси ва амалиётининг эҳтиёжларидан келиб чиқиб янгилайди;
- жиноятлар профилактикасини такомиллаштиришга доир илмий-амалий тадқиқотларни ташкил этади ва ўтказди.

Мухтасар қилиб айтганда, криминология фанининг асосий вазифаси криминологик ижтимоий ҳодисаларга доир мавжуд билимларни бугунги кун жиноятчиликка қарши курашиш назарияси ва амалиётининг эҳтиёжларидан келиб чиқиб янгилаш, мавжуд муаммоларни назарий ва методологик жиҳатдан асосланган ечимларини ва жиноятлар профилактикаси самарадорлигини янада ошириш бўйича зарур тавсияларни ишлаб чиқиш ҳамда уларни амалиётга татбиқ этиш ҳисобланади.

Ушбу оғир, шарафли вазифаларни бажаришда криминология ўзининг илмий асосланган тавсияларни яратади. Мазкур тавсиялар эса, жиноятчиликка қарши курашни ташкил этишда зарур манба ҳисобланади.

Шуни унутмаслик зарурки, криминология фани жиноятларнинг профилактикасига доир самарали илмий-назарий ва амалий тавсияларни яратмоғи жуда муҳим. Чунки ҳар қандай фан сингари криминология ҳам илмий-назарий жиҳатдан бойитилиб борилмаса, жиноятчиликка қарши курашишда зарур вазифаларни бажара олишга қодир фан сифатида ривожлана олмайди. Бу борада назария амалиётнинг кўзи эканлигини эътибордан четда қолдирмаслик лозим.

Криминология фанининг жиноятчиликка қарши курашиш амалиётидаги аҳамияти ошиб борапти. Унинг илмий тавсиялари асосида ишлаб чиқилган илғор тажрибалар жиноятчиликка қарши кураш борасида муҳим қарорларга келиш имкони яратилмоқда. Хусусан, жамиятимиз тараққиётининг ҳозирги босқичида ҳудудлардаги жиноятларни ўрганиш методикаси, ҳудудлардан жиноятчиликни прогноз қилиш бўйича қатор методик қўлланмалар яратилди.

Криминология фани ўзининг вазифаларини қуйидаги асосий функциялари орқали амалга оширади:

1) *йиғиш функцияси* – тадқиқотлар олиб бориш орқали жиноятчилик билан боғлиқ у ёки бу жараённинг қандай кечаётганлиги ва қандай рўй бераётганлиги хусусида зарур криминологик ахборотларни йиғишни назарда тутди;

2) *таърифлаш функцияси* – олинган эмперик ахборотларни таҳлил қилиш, гуруҳларга ажратиш ва умумлаштириш асосида криминология предметига кирувчи

жараёнларни ёритишни назарда тутати. Бунда у ёки бу ҳолатнинг қандай рўй берганлиги очиб берилади ва мавжуд воқелик хусусида тўпланган маълумотлар назарий жиҳатдан маълум бир тартибда ўрганилади. Шунингдек, криминалогик воқеликка дахлдор ижтимоий ҳодисаларни ўрганиш асосида ўзига хос тушунчалар ва назарий концепциялар яратилади;

3) *прогноз қилиш функцияси* – бунда у ёки бу жараённинг қандай кечиши ва шу асосида келгусида юзага келадиган оқибатлар, умуман олганда, ўрганилаётган жараённинг қай тарзда ривожланиши мумкинлиги олдиндан илмий башорат қилинади. Криминалогия криминалогик аҳамиятга эга бўлган ҳодиса ва жараёнлар йўналишини, келажакдаги ўзгаришларини ўрганиб, уларнинг кейинги аҳволини ва йўналишини прогноз қилади.

4) *аҳолини хабардор қилиш функцияси* – ҳозирги вақтда жиноятчиликка қарши курашиш амалиёти жиноятчиликни назарий жиҳатдан тубдан ўрганиш вазифасини янада қатъий қилиб қўймоқда. Умуминсоний қадриятлар ва инсон ҳуқуқлари асосий ўринга қўйилаётган, ҳозирги вақтда тўсиқ бўлаётган салбий ҳодисаларни илмий жиҳатдан чуқур таҳлил қилиш, бу ҳодисаларда келажакда қандай ўзгаришлар бўлиши мумкинлигини прогноз қилиб, жиноятчиликка қарши курашнинг самарали чораларини ишлаб чиқишдан иборатдир.

Криминалогия фанининг асосий вазифалари самарали бажарилишини таъминлаш учун қуйидагилар тақлиф этилади:

1) ҳуқуқбузарликлар профилактикаси субъектларининг ихтисослаштирилган статистика хисоботларидан криминалогик илмий тадқиқотларни олиб боришда самарали фойдаланиш механизмини яратиш, жумладан ИИБ Академияси ва Тошкент давлат юридик университети ҳамкорлигида жиноятчиликка доир статистик маълумотларни ўрганиш ва таҳлил қилиш билан шуғулланувчи Илмий Марказ ташкил этиш мақсадга мувофиқ;

2) криминалогиянинг долзарб муаммолари бўйича самарали илмий тадқиқотларни ташкил этиш ва амалга ошириш, бу борадаги илғор ҳалқаро тажрибани ва чет мамлакатлар амалиётини ҳисобга олиш;

3) жиноятчиликка қарши курашнинг замонавий усуллари тўғрисида электрон (публицистик, юридик, илмий-оммабоп) адабиётларни тарқатишни жадаллаштириш. Жумладан ИИБ Академияси ва Тошкент давлат юридик университети ҳамкорлигида Интернет тармоғида “Криминалогиянинг долзарб масалалари” номли халқаро илмий-амалий электрон журнални ташкил этиш мақсадга мувофиқ. Бу: бир томондан, мамлакатимиз илм-фани, хусусан криминалогия фани ютуқларининг халқаро миқёсда эътироф этилишига хизмат қилса, бошқа томондан эса, тадқиқотчиларга ўз илмий мақола (тезис)ларини нашр эттиришларида қулайликлар яратадию

Ўйлаймизки, юқорида таъкидлаган тақлиф, тавсия ва хулосаларнинг амалиётда ўз ифодасини топиши бу борадаги муаммоларини ҳал этишда ижобий натижаларга эришишни таъминлайди.

REFERENCES

1. Available at: <https://lex.uz/docs/3141186/>.
2. Available at: <https://lex.uz/docs/3556832/>.

3. Available at: [http://stavf.krdu.mvd.ru/upload/site122/document_file/Lekciya_1\(21\).pdf/](http://stavf.krdu.mvd.ru/upload/site122/document_file/Lekciya_1(21).pdf/).
4. Available at: <http://ebooks.grsu.by/criminal/9-zadachi-kriminologii-na-sovremennom-etape.htm/>.
5. Available at: http://urss.ru/PDF/add_ru/159482-1.pdf/краткий курс лекций/.

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2021/1-2

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

BOSH MUHARRIR:

Q. Abdurasulova

Toshkent davlat yuridik universiteti “Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish” kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR:

Y. Kolenko

O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi boshlig‘i

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

N. Salayev

Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

Mas‘ul muharrir: K. Hakimov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: iztdyu@mail.ru

Jurnal 2022-yil 23-fevralda tipografiyaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli 23,52 b.t. Adadi: 100. Buyurtma: № 5.

TDYU tipografiyasida chop etildi.

ISSN 2181-2179

© Toshkent davlat yuridik universiteti